

Paweł Zieliński

Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

Obraz edukacji w Wietnamie

ABSTRACT: A picture of education in Vietnam

The work contains a synthetic picture of education in Vietnam from ancient to modern times and comprises the latest available literature of the subject. In the context of a briefly outlined historical and cultural development of the country, three educational systems that emerged in Vietnam have been presented: feudal, colonial and folk. In each of them, to some extent, one can find reflects of the influence of the three great philosophical-religious systems of Far East: Confucianism, Taoism and Zen Buddhism. Shaped in this way, patterns of thinking and canons of behaviour of the Vietnamese can also be found nowadays, even among Vietnamese children and families living in Poland and children in Polish-Vietnamese families as well. Following its own way of political transformation, Vietnam places a great emphasis on education system, increasing and diversifying number of schools on each educational level and financial expenditure on education. Proceeding democratization of the country makes it more and more open to influence of Western culture, but at the same time exposes traditional values to danger of disintegration. That points out the necessity of cultivation of them in contemporary Vietnamese education, which seems to be seen by the policy-makers.

KEYWORDS: Vietnam, values of education, Confucianism, Zen, Taoism.

Wprowadzenie

W tomie VII *Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku* znalazło się opracowane przeze mnie rozbudowane hasło pt.: *Wychowanie i systemy edukacyjne w kulturach Dalekiego Wschodu* (Zieliński 2008a). Zaprezentowałem w nim wychowanie i kształcenie w Chinach, Korei i Japonii. Edukacja ta opierała się w dużej mierze na założeniach dalekowschodnich systemów filozoficzno-religijnych, takich jak: konfucjanizm, taoizm oraz buddyzm, zwłaszcza zen. Analiza źródeł naukowych wykazała, że dokładnie na tych samych systemach opierała się edukacja w Wietnamie. Jakkolwiek w typologiach nie uważa się go za

kraj dalekowschodni, jednak jest kulturowo uwarunkowany, podobnie jak Korea i Japonia, wpływami i związkami z Chinami, a związki te i oddziaływania nie były bynajmniej jednostronne. Warto zatem dopełnić syntetyczny obraz edukacji w krajach będących pod przemożnym wpływem wspomnianych trzech systemów filozoficzno-religijnych, powstałych, jak to ujął Tadeusz Pilch, w oparciu o nauki i działania niektórych tzw. nauczycieli ludzkości: Konfucjusza, Lao-cy'ego oraz Buddy Gautamy (Pilch 2004, s. 582–584) i nieco wzbogacić ten mało znany w Polsce i na Zachodzie obszar badawczy pedagogiki. Warto to zrobić również mając na uwadze długą i znaczącą obecność oraz częściową asymilację emigrantów wietnamskich w naszym kraju, którzy stanowią czwartą co do wielkości grupę cudzoziemców w Polsce.

Wietnam jest krajem terytorialnie niewiele większym od Polski, lecz o bardzo wydłużonym południkowo kształcie, leży w Azji Południowo-Wschodniej na Półwyspie Indochińskim, granicząc z Chinami, Laosem oraz Kambodżą i posiada ponad dwa razy więcej mieszkańców niż Polska.

Plemiona Vietów walczyły o swoją niezależność od Chin już w okresie przed naszą erą, a w pierwszym tysiącleciu naszej ery na obszarach zamieszkiwanych przez te plemiona wyraźnie zaznaczyły się wzory chińskiej kultury i edukacji. Dopiero w końcu X wieku Chiny będące pod panowaniem dynastii Song częściowo uznały państwowość Vietów, a ich królowie stali się wasalami cesarzy chińskich, czasami zaś byli od nich zupełnie niezależni (Olszewski 1991, s. 72–73).

W pierwszym tysiącleciu Chińczycy niechętnie godzili się na kształcenie Vietów. Nieliczne szkoły niższych szczebli z I i II wieku n.e. na terytoriach przez nich zamieszkałych miały zapewnić Chińczykom niższą kadrę urzędniczą, składającą się z autochtonów. Szkoły te kształciły w zakresie przyjętych kanonów filozofii chińskiej, opartych na konfucjanizmie.

O naukach Konfucjusza oraz poglądach jego wybitnych kontynuatorów, jak Mencjusz czy Xunzi, w kontekście edukacji napisałem więcej w innych tekstach (Zieliński 2008a, s. 375–376; Zieliński 2010b, s. 210–211). Najogólniej ujmując, Konfucjusz, który żył w Chinach w VI i V wieku p.n.e., wskazywał na znaczenie okazywania szacunku i podporządkowania się władzy cesarza i jego urzędników, a także starszych, rodziców i nauczycieli oraz głosił kult przodków. Autorytet władcy wynikał z jego „boskiego” pochodzenia i nadzwyczajnego intelektu, a urzędników cesarskich z ich wykształcenia. Nauczyciele byli postrzegani jako swoiste centra rozwoju kulturalnego i moralnego. Mieli za zadanie zachęcać swych uczniów do studiowania nauk zawartych w pismach oraz wpływać na ich rozwój dzięki własnej cnocie i odpowiedniemu zachowaniu. Ich pozycja w systemie społecznym Chin była nawet wyższa od pozycji ojców.

Wychowanie moralne według Konfucjusza miało za zadanie kształtować sześć cnót: humanitarność (chiń. *ren*), mądrość, czynność, dobroć, sprawiedliwość oraz zgodę. Racjonalne myślenie miało być podstawą kształtowania charakteru ludzkiego oraz pozwalało odnosić się człowiekowi właściwie do norm społecznych (chiń. *li*), podlegających zmianom, które powinny zdążać w stronę budowy społeczeństwa opartego na pokoju (Zieliński 2008a, s. 375). Mencjusz żyjący w IV i III wieku p.n.e. wskazywał na dobrą ludzką naturę jako podstawę głównych ludzkich cnót, czym wyprzedził poglądy współczesnych przedstawicieli psychologii humanistycznej (Zieliński 2008c, s. 140–141). Xunzi żyjący w III wieku p.n.e. uważał przeciwnie, że ludzka natura stanowi splot agresywnych i niebezpiecznych instynktów i żądz, które należy poddać kontroli, podobnie jak zaznacza się to w naukach psychoanalizy. Te różne od siebie poglądy chińskich mędrców dotyczące ludzkiej natury dawały pogodzić się na gruncie edukacji, gdyż wszyscy oni wskazywali na rangę otrzymania należytego wykształcenia i wychowania prowadzącego do doskonałości (Zieliński 2010b, s. 211).

Wykształcenie uniwersyteckie w pierwszym tysiącleciu n.e. Wietowie mogli osiągnąć tylko w Chinach, co udawało się niewielu z nich, np. w końcu II wieku Ly Camowi, późniejszemu gubernatorowi prowincji Giao Chi, czyli Tonkinu – północnego Wietnamu – rdzennych terytoriów Wietnamczyków, zamieszkałych już od II tysiąclecia p.n.e. przez plemiona ich przodków. Wspomniane wcześniej oddziaływania Wietnamczyków na kulturę chińską wiążą się m.in. z przekazaniem Chińczykom sposobów: budowy wielkich statków – tzw. dżonek, udomowienia bawołu, posługiwania się kuszą, uprawy rolnej wypaleniskowej i tarasowej, ponadto kultu węża czy smoka. Chiny za dynastii Tang wyznaczyły niskie limity kształcenia dla An Namu, nazwanej tak przez Chińczyków prowincji wokół Zatoki Tonkińskiej, w 845 roku do egzaminów niższego stopnia dopuszczono tam 10 osób, a do wyższego – 8 (Zieliński 2010b, s. 213).

Feudalny system oświatowy

Małgorzata Pietrasiak wymieniła trzy podstawowe systemy oświatowe w Wietnamie, powstałe w różnych okresach historycznych: feudalny, kolonialny oraz ludowy.

Feudalny system oświatowy, podobnie jak w Korei czy Japonii, jest ściśle powiązany przede wszystkim z konfucjanizmem (Pietrasiak 2004, s. 13), który w Wietnamie i krajach dalekowschodnich uważano przez wiele stuleci za naukowy światopogląd o ustalonych i niezmiennych zasadach opisujących porządek ko-

smiczny i społeczny. Państwem rządził cesarz, posiadający władzę absolutną, za pomocą urzędników wyższego i niższego szczebla oraz kadry wojskowej. W podobny, patriarchalny sposób sprawowano władzę w rodzinie. Wykształcone osoby, w tym uczeni, zajmowały stanowiska urzędnicze oraz mniej prestiżowe stanowiska nauczycielskie. Konfucjusza nazywano w Wietnamie „Nauczycielem Dziesięciu Tysięcy Monarchów”, co wyraźnie wskazuje, że konfucjanizm miał zastosowanie społeczno-polityczne. Wzorowane na konfucjańskich egzaminach państwowych na urzędników w Wietnamie przeprowadzono przez 8 wieków, od 1075 do 1919 roku (Huanyin 1996, s. 472).

Jednak już w pierwszym tysiącleciu część Vietów kształciła się też w szkołach buddyjskich. Sam buddyzm dotarł na terytoria Vietów jeszcze p.n.e., a wyraźniej zaznaczył się od około II wieku n.e. w postaci dwóch gałęzi: hinajany i mahajany. Przybyła z południa przez morze z subkontynentu indyjskiego hinajana zanikła ok. V wieku, a mahajana, która przybyła z północy, z Chin, zaczęła dalej rozwijać się. Już w VI wieku w prowincji Giao Châu pojawiła się jej znana szkoła – buddyzm *thiên*, czyli *zen* (chiń. *chán*) (Olszewski 1991, s. 60–62).

Najprawdopodobniej nieco później niż konfucjanizm na ziemiach Vietów pojawił się taoizm, głównie w swej formie ludowej, która zawiera niewiele nauk twórców taoizmu, a więcej elementów animistycznych. Taoizm wspierany przez niektórych urzędników chińskich był traktowany bardziej jako religia, w której z czasem pojawiły się miejscowe duchy, „nieśmiertelni” i bóstwa ludowe, wypierając religijne postaci chińskie (Zieliński 2010b, s. 214).

Oparty na wzorcach chińskich stworzonych w 622 roku, wietnamski system oświaty w fazie feudalnej składał się z kilku stopni. Chłopcy rozpoczynali edukację mając 6 lat. Wręczali wówczas swojemu nauczycielowi koguta jako symbol oddania się naukom Konfucjusza oraz wkroczenia w życie dorosłe. W początkowym okresie nauki, realizowanym w szkole publicznej bądź u nauczyciela prywatnego, trwającym do 15 roku życia, zapoznawano dzieci dokładnie z tzw. *tiêu hoc* – tekstami klasycznymi opierającymi się na dwóch podręcznikach: *Księżdzę miłości synowskiej* oraz *Księżdzę trzech charakterów*. W wieku 15 lat chłopcy zdawali egzamin, dzięki czemu mogli ubiegać się o przyjęcie na uniwersytet (Pietrasieńska 2004, s. 15).

W 1076 roku powstała szkoła dla późniejszych mandarynów – pierwszy uniwersytet w Wietnamie – Quốc Tử Giám (Szkoła dla Dzieci Państwa), otwarty przez cesarza wietnamskiego Lý Thánh Tônga, a w 1253 r. Quốc Học Viện – Akademia Narodowa. Początkowo uczyły się w nich i podlegały egzaminom tylko dzieci arystokratów i urzędników, z czasem również potomstwo niższych i uboższych warstw społeczeństwa.

Już w X wieku powstała wietnamska wersja chińskiego pisma, która była rozwijana w kolejnych wiekach i nosiła nazwę *nôm* lub *Pisma Południowego*. Było ono używane aż do XX wieku, mimo iż w XVII wieku pojawiło się pismo alfabetyczne. Współcześnie używa się przystosowanego do wymowy wietnamskiej alfabetu łacińskiego, nazwanego *quốc ngữ*, w którym w tym artykule zapisano większość nazw wietnamskich.

Od końca X wieku w Wietnamie panowały kolejno dynastie: Lý i Trần. Za panowania Lý naśladowano liczne wzory chińskie i przyjęto chińską hierarchię stopni mandaryńskich. W tym czasie największą rolę odgrywał buddyzm *thiên*, który jako religia państwowa posiadał wiele udogodnień, a od końca XII wieku stawał się coraz bardziej wietnamski, jak również bliski taoizmowi. System wychowania zen opisałem dokładniej w kilku innych pozycjach (Zieliński 2000; Zieliński 2008b). Był on dość autorytarny, z wyraźnie zaznaczoną pozycją nauczyciela-mistrza zen, ale z drugiej strony wskazywał na najważniejszą potrzebę i cel samorealizacji duchowej człowieka – *satori*, czyli oświecenie, głębokie intuicyjne przebudzenie, które zmieniało jakość dalszego życia ludzkiego. W Wietnamie panował synkretyzm religijny i główne trzy religie Wietnamu koegzystowały wspólnie, częściowo przenikając się i uzupełniając. *Thiên* był zdecentralizowany i mimo wysiłków wietnamskich cesarzy takim pozostał, a pod koniec XIV wieku popadł w niełaskę. Jego miejsce jako religia państwowa zajął konfucjanizm w postaci neokonfucjanizmu (Olszewski 1994, s. 92–95; Zieliński 2008a, s. 376).

W XIII wieku, okresie bardzo trudnym dla Wietnamu, który zdołał obronić się przed napaściami Kubilajaja, następcy Dżyngis-Chana, za panowania kolejnej dynastii Trần kanon konfucjański wyraźnie zdominował program edukacji akademickiej. Jego podstawą były księgi: Przemian, Historii, Obrzędów, Kroniki Księstwa Lu, nauki samego Konfucjusza i Mencjusza. Mniej więcej od połowy tego wieku co 7 lat organizowano stołeczne konkursy egzaminacyjne, a ich laureaci otrzymywali stosowne tytuły. Aby zdać egzamin, trzeba było mieć doskonale wyćwiczoną pamięć, sama wiedza, której wymagano, miała charakter odtwórczy. Podczas egzaminu należało ułożyć tekst literacki i poetycki oraz napisać sprawozdanie dla władcy, edykt cesarski, komentarz polityczny, a także odtworzyć na piśmie z pamięci polecony tekst. W XI i XII wieku większość mandarynów ukończyła edukację buddyjską, a w XIII i XIV wieku już konfucjańską. W XIV wieku rozbudowano system egzaminacyjny. *W ośrodkach prowincjonalnych odbywały się „ti huong” – egzaminy pierwszego stopnia, a ich laureaci mogli uczestniczyć w stolicy Thăng Long (dziś: Đông Đô), w egzaminach wyższego stopnia – „thi dinh”, czyli egzaminie pałacowym. Najlepiej ocenieni otrzymywali odpowiednie tytuły: „trang nguyen”, „bang*

nhan” i „*tham hoa*”, pozostali „*tien si*”, czyli doktora. Wszyscy byli wyróżniani nagrodami i stwarzano im możliwość wstąpienia na drogę kariery urzędniczej (Zieliński 2010b, s. 218). Od 1448 roku, już za panowania kolejnej dynastii – Lê, która scentralizowała państwo, pojawiły się 3 kategorie stopnia doktora – *tien si*: I klasa, czyli *trang nguyen*, *bang nhan* oraz *tham hoa*, II klasa – *hoan giap*, III klasa – *thi dinh*, a w wieku XIX, za panowania odrestaurowanej dynastii Nguyễnów, kolejna, IV klasa – *pho bang* (Pietrasiak 2004, s. 15). W XI i XII wieku najczęściej pisane teksty odwoływały się do filozofii buddyjskiej, pojawiały się też opisy przyrody, dopiero w epoce Trần zaczęto w tekstach nawiązywać do spraw państwowych i społecznych. Wśród autorów tego okresu znaleźli się mnisi buddyjscy, politycy, wojskowi, czasem cesarze, a wnuczka jednego z nich Dieu Nhan (1072–1143) została uznana za pierwszą wietnamską poetkę (Olszewski 1994, s. 93–99; Zieliński 2008a, s. 376).

W scentralizowanym państwie dynastii Lê (1428–1788) władza opierała się na wietnamskim konfucjanizmie wzbogaconym o lokalne idee, tradycje i doktryny. Buddyzm i taoizm przeżywały regres, władze bardzo dokładnie kontrolowały życie mnichów, wprowadzono dla nich egzaminy, a wykroczenia były surowo karane i mogły doprowadzić do sekularyzacji. Kontrolowano również życie codzienne i wewnątrzrodzinne samych Wietnamczyków w oparciu o kodeks moralny wprowadzony przez cesarza Lê Thánh Tônga w drugiej połowie XV wieku. W tym okresie państwo dbało o naukę i edukację. Akademię Quốc Tử Viện w stolicy udostępniono w 1433 roku wszystkim zainteresowanym, egzaminy niższego szczebla w centrach prowincji cesarstwa organizowano co 5 lat, a wyższego szczebla w stolicy co 6 lat. Osoby, które zdały niższe egzaminy były tytułowane *huong cong* i *sinh do*. Laureaci centralnych egzaminów, oprócz tytułów, byli dodatkowo wyróżniani: przyjęciem w pałacu, pochodem triumfalnym, a ich nazwiska zapisywano w Świątyni Literatury na specjalnych kamiennych stelach (Pietrasiak 2004, s. 14). W 1463 roku cesarz przekształcił akademię w Szkołę Wyższych Studiów, wyposażoną m. in. w bursę dla studentów, którzy otrzymywali też od państwa co 3 miesiące niewielkie stypendia. Same studia podzielono na 3 szczeble i oparto na kanonie konfucjańskim. Miały przede wszystkim przygotować dla państwa odpowiednio wykształcone kadry urzędnicze. Mandaryni wyższego szczebla musieli zdać dodatkowy egzamin kwalifikacyjny.

Wielkim humanistą wietnamskim był Nguyễn Trãi (1380–1442), uczony i literat, minister spraw wewnętrznych i członek rady cesarskiej, autor utworów literackich, poezji oraz traktatu geograficznego o Wietnamie. Był interpretatorem poglądów Konfucjusza o humanitaryzmie (wiet. *nhan*) oraz Mencjusza o sprawiedliwości (wiet. *nghias*). Stworzył doktrynę *knhan nghia*, wskazującą,

że umiłowanie ludu i kraju ojczystego stanowi podstawę zrozumienia konfucjanizmu. Z kolei Phan Phu Tiên w 1454 roku napisał kolejne 10 tomów – *Lê Văn Hưu*, kroniki dziejów Đại Việt z XIII wieku. Materiał z niej przetrwał w *Đại Việt sử ký toàn thư* – 15-tomowym *Pełnym zbiorze zapisków o Đại Việt*. Wspomniany uczony napisał także traktat medyczny pt. *Bản thảo thực vật toát yếu* – *Opisanie podstawowych roślin*. Inni autorzy i uczeni tego okresu pisali również dzieła medyczne, matematyczne oraz traktaty o sztuce teatralnej. Począwszy od 1483 roku na polecenie cesarza pod kierownictwem Tran Nhan Trunga i Du Nguana powstawała 100-tomowa encyklopedia obejmująca swym zakresem wszystkie dziedziny ówczesnej wiedzy, z której zachowało się do dziś ok. 10 tomów (Olszewski 1994, s. 118–121). Rozwijała się też literatura, architektura, rzeźba, malarstwo, ceramika. W architekturze i sztuce najczęściej pojawiały się wyobrażenia smoków, ponadto feniksów, karpi i „węży morskich”, w malarstwie pojawiły się portrety, sceny rodzajowe, obrazy o tematyce religijnej, rozwijała się też sztuka ludowa (Olszewski 1994, s. 121–124).

W XVI wieku cesarstwo wietnamskie przeżywało kryzys spowodowany m. in. upadkiem moralnym kolejnych władców. Doprowadziło on do stopniowego podziału państwa wietnamskiego. Choć do pierwszych kontaktów Wietnamu z Zachodem doszło już w II i III wieku n.e., to dopiero na początku XVI wieku Portugalczycy poznali w pewnym stopniu wybrzeże Đại Việt, a od 1535 roku port wietnamski Fai Fo stał się miejscem stałej wymiany handlowej. Na początku kolejnego wieku rozpoczęły swą działalność portugalskie i hiszpańskie misje katolickie. Z uwagi na synkretyzm kulturowy i religijny występujący w Wietnamie, katolicyzm rozpowszechniał się początkowo dość łatwo na nowym obszarze, przeciwnie niż misje handlowe, których kupców i przedstawicieli traktowano podejrzliwie, uważano ich za niewykształconych i chciwych. Misje handlowe Portugalczyków, Holendrów i Anglików pod koniec tego wieku upadły, a swą aktywność w szerzeniu katolicyzmu w tym czasie zaznaczyli Francuzi. Jednak w XVIII wieku ich działalność spotykała się z przeciwdziałaniem władz. Władcy Wietnamu pożąдали zachodniej wiedzy, zwłaszcza wojskowej, ale też obawiali się wpływu katolicyzmu i nowych wartości na lud, co mogło podważyć system konfucjański w państwie i społeczeństwie. W tym samym wieku Anglicy i Francuzi próbowali przywrócić handel i czerpać z niego zyski, jednak bez powodzenia (Olszewski 1991, s. 140–143). W końcu XVI wieku w Wietnamie ponownie wzrosła rola buddyzmu, a spadła konfucjanizmu. Szczególnym uznaniem cieszył się buddyzm *thiên*, a zwłaszcza jedna z jego sekt – *tao đông tông*. Sekta ta rozwijała się od IX wieku w Chinach pod nazwą *caodong*, a w Japonii od XIII wieku pod nazwą *sōtō*. Słabo zaznaczyła się w Korei, jednak w Wietnamie pozyskała wielu zwolenników. Według

nauk tej sekty, rozpropagowanej w Wietnamie przez mnicha Thùy Nguyêta (zm. w 1667 r.), podczas medytacji (*zazen*) nie potrzeba specjalnego przedmiotu koncentracji (*wato*), a oświecenie (*satori*) nie jest rozdzielne od *zazen*, nie można go zdobyć, należy jedynie zjednoczyć Ciało i Umysł, aby je sobie uzmysłowić. Wśród mistrzów *tao ðông tông* znalazł się między innymi pierwszy król wietnamski (na Południu) Nguyễn Phúc Chu (1674–1738). W czasie, gdy na Północy Wietnamu panował cesarz Lê Huy Tông (1676–1705), powstała sekta *liên phái*. W 1683 roku przybył z Chin Nguyễn Thiều (zm. w 1712 r.), mistrz *chán* sekty *linji*, znanej z gwałtownych metod pedagogicznych, stosowania krzyku i używania kija. Jej najważniejszą praktyką była i jest praca z *ko-anami* (chiń. *gongan*) podczas *zazen* (Zieliński, 2000, s. 86–97). Nguyễn Thiều założył klasztor Thập-Thap, a od 1696 roku zaistniała tam sekta *lâm tê* (chiń. *linji*), zreformowana w pierwszej połowie XVIII wieku przez Lieu Quana, wietnamskiego mnicha *thiên*, dzięki czemu obrzędy, pieśni religijne i poematy zostały zaadaptowane do kultury i języka wietnamskiego. Wspomniana sekta szeroko rozpowszechniła się w środkowym Wietnamie.

Pod koniec wieku XVIII system państwa feudalnego w Wietnamie zaczął podupadać i rola buddyzmu w społeczeństwie wietnamskim znacznie osłabła. Podejmowano również, inspirowane głównie przez uczonych konfucjańskich, próby połączenia trzech głównych religii, a przynajmniej wykazania ich wspólnej genezy (Olszewski 1991, s. 144).

W okresie schyłku scentralizowanego państwa osłabła warstwa uczonych konfucjańskich w państwie oraz znaczenie takiego wykształcenia. Doradcy wojskowi zaczęli coraz częściej sięgać po władzę i zdobywać stanowiska mandaryńskie oraz wielkie majątki. Powodowało to sprzeciw pozostałych warstw społeczeństwa i doprowadziło w latach: 1721–1765 do reform edukacji, zmieniających procedury naboru kadry urzędniczej. Nastąpiło zróżnicowanie dostępu do poszczególnych szczebli edukacji i egzaminów. *Ti huong*, przeznaczony dla większości uczących się Wietnamczyków, uległ skomplikowaniu, wymagał okresu 4-letniej nauki i przechodzenia przez grupy przygotowawcze na różnych poziomach oraz zdania egzaminów mniejszej rangi. Studenci wywodzący się z rodzin wysokich urzędników cywilnych i wojskowych byli traktowani inaczej, obowiązywały ich tylko egzaminy wewnętrzne w wyznaczonych ośrodkach, bez konieczności uczestnictwa w edukacji na szczeblu prowincjonalnym. Na szczeblu centralnym do wymienionych dwóch grup studenckich dołączała kolejna grupa uprzywilejowanych, absolwenci cesarskiej Akademii, pochodzący z rodzin sprawujących najwyższe urzędy państwowe. Gdy przedstawiciele dwóch pierwszych grup zdawali wstępne etapy egzaminów i podejmowali studia w Akademii, by następnie zdawać kolejne egzaminy, to specjal-

nie traktowani reprezentanci trzeciej grupy wygrywali konkursy egzaminacyjne i mogli liczyć na najwyższe stopnie mandaryńskie. Laureaci egzaminu pałacowego otrzymywali zazwyczaj stopnie mandaryńskie od 6 do 8, a laureaci niższych konkursów stopnie drugorzędne. W ten sposób nowe warstwy społeczne zrealizowały swoje cele. Program kształcenia specjalnie nie uległ zmianie, dalej nauczano w oparciu o dzieła konfucjańskie, preferowano naukę pamięciową oraz przedmioty humanistyczne. System edukacji podupadł, ale nauki humanistyczne, a zwłaszcza historyczne odnosiły sukcesy, gdy techniczne prawie wcale nie rozwijały się (Zieliński 2010b, s. 224).

Lê Quý Đôn (1726–1783), porównywany z europejskimi encyklopedystami, był najwybitniejszym uczonym tego okresu, autorem 30-tomowej *Đại Việt thông sử – Ogólnej historii Đại Việtu*, dzieł filozoficznych, ekonomicznych, geograficznych i literackich. Był również znawcą powstałych w tym czasie prac naukowców europejskich. Inny uczony tego okresu Hải Thượng Lãn Ông (1720–1791) opracował znaczący w tradycyjnej medycynie wietnamskiej traktat medyczny *Lãn Ông Tâm Lĩnh – Wiedzę zgromadzoną przez Lan Onga*, zawierający teorię rozwoju choroby oraz wykaz około tysiąca medykamentów (Olszewski 1994, s. 144–147).

W drugiej połowie XVIII wieku na krótko Wietnamem zawładnęli Taysonowie, którzy przeprowadzili ważne reformy, modyfikujące do końca tego wieku funkcjonowanie społeczeństwa wietnamskiego. Najbiedniejszych obdarowano ziemią, podatki były płacone proporcjonalnie w zależności od wysokości dochodu, wsparto też jezuitów i kościół katolicki jako instytucje podnoszące świadomość społeczeństwa wietnamskiego, zwłaszcza jego uboższych warstw. Państwo było tolerancyjne religijnie, propagowano otwarcie różne religie, katolicyzm, buddyzm, taoizm. Nowi władcy zastąpili *hán tự*, czyli zapis chiński zapisem *chữ nôm*, czyli pismem wietnamskim, zwanym *Pismem Południowym*. *Próbowali również zreformować system szkolny na wzór europejski, by edukować całe społeczeństwo, a nie tylko elitę władzy. Nguyễn Huệ – cesarz Quang Trung z dynastii Taysonów na północy utworzył szkoły na szczeblu wspólnot wiejskich oraz małych ośrodków prowincjonalnych, które miały obowiązek je utrzymywać. Nauczyciele byli zatwierdzani przez państwo, jednak byli wybierani lokalnie. Zmiany w szkolnictwie miały charakter bardziej organizacyjny, niż treściowy. System egzaminacyjny specjalnie się nie zmienił, doszły jedynie zadania w nôm, na który przetłumaczono kanon konfucjański. Na stanowiska administracyjne przeniknęli ludzie z mniej zamożnych warstw społecznych, wielu dawnych urzędników odwołano. Ideologia konfucjańska, mimo że dalej obowiązywała jako doktryna państwowa, przeżywała wyraźny kryzys spowodowany kojarzeniem jej z dotychczasowym aparatem ucisku, jak również przenikaniem*

bardziej ludowych elementów kultury, a także mniej wykształconych w konfucjanizmie osób do administracji (Zieliński 2010b, s. 226). W pracach literackich tego okresu śmielej podejmowano tematy ludzkich przeżyć wewnętrznych, ponadto częściej krytykowano instytucje i warstwy społeczeństwa feudalnego (Olszewski 1991, s. 178–179).

W pierwszej połowie XIX wieku w Wietnamie rządzonym przez odrestaurowaną dynastię Nguyễńów zaznaczył się izolacjonizm i naśladowanie wzorów chińskich. Przywrócono administrację konfucjańską, zwalczano postępowe idee, prześladowano buddystów, taoistów, a zwłaszcza katolików. Stało się to oficjalnym powodem przygotowywania się Francuzów do interwencji zbrojnej. Port Đà Nẵng został przez nich ostrzelany w 1847 roku, co doprowadziło do eskalacji konfliktu (Olszewski 1991, s. 205–208).

Cesarz Minh Mạng przekształcił Akademię Han Lam w szkołę wyższą, która za pieniądze państwowe kształciła dzieci książąt i możnowładców oraz mandarynów. Ponadto w pewnym stopniu w 1815 roku odnowiono system edukacji i od tego czasu każda wspólnota miała samodzielnie utrzymywać szkołę, której praca miała być doglądana przez specjalne urzędy. W szkołach tych dziewczęta kształciły się do 15 roku życia, a chłopcy do czasu wzięcia udziału w konkursach prowincjonalnych. Dzieci elit rządzących kształciły się w Akademii, a także u wysoko wykwalifikowanych prywatnych nauczycieli, co zwiększało znacznie ich szanse w wygrywaniu konkursów i zdobywaniu posad. Tylko niewielu chłopców zdawało egzaminy na szczeblu prowincjonalnym i uczestniczyło w dalszej nauce. Laureaci tych konkursów począwszy od 1828 roku otrzymywali tytuły: *tu tai*, czyli bakałarza oraz *cu nhan*, czyli magistra. Bakałarze nie mogli otrzymywać stopni mandaryńskich i uczestniczyć w konkursie stołecznym, zazwyczaj zostawali cieszącymi się szacunkiem lokalnymi nauczycielami. Magistrowie mogli startować w konkursie stołecznym i ubiegać się o tytuł *tien si*, czyli doktora oraz o stopnie mandaryńskie. W 1829 roku wprowadzono również kolejny tytuł, nieco niższy od *tien si*, zwany *pho bang*. Treści i programy nauczania odwołały się ponownie do kanonu konfucjańskiego w ujęciu chińskim, w piśmiennictwie zaczął dominować zapis w *hán*. Wysoko oceniano kwiecistość wypowiedzi oraz powoływanie się na cytaty z kanonu konfucjańskiego. Nauki przyrodnicze i techniczne w zasadzie nie rozwijały się, poprzestawano w tym zakresie na wzorcach chińskich, co wkrótce zemściło się w czasie podboju Wietnamu przez Francuzów. Konfucjanizm nie pozwalał zreformować państwa, ale – paradoksalne – scalał społeczeństwo przez swoje wyraziste i uporządkowane zasady (Olszewski 1991, s. 213–215; Pietrasiak 2004, s. 14–15).

Kolonialny system oświatowy

W drugiej połowie XIX wieku niewydolne administracyjnie państwo wietnamskie nie było w stanie przeciwstawić się najeźdźcom, którzy stopniowo zajmowali kraj. Z powodu konfucjańskiej etykiety cesarz Tụ Đức, panujący w Wietnamie latach: 1848–1883, nie był informowany o próbach unowocześnienia innych państw, takich jak Chiny i Japonia, a nawet swojego własnego, w oparciu o wiedzę Wietnamczyków wykształconych za granicą w ramach projektu „Studiów nad Mlekiem i Chlebem”. Nie powiodły się też działania katolika Nguyễn Trùng Tộ (1830–1871) oraz innych zwolenników reform. Mimo współpracy Wietnamu z Chinami w walce o uratowanie swej państwowości ostatecznie na początku XX wieku Francuzi podporządkowali sobie całkowicie Wietnam, Kambodżę i Laos. Próbowali oni zasymilować te kraje, narzucając im swoją kulturę. Jednak poczucie narodowości u Wietnamczyków było bardzo silne i z tego powodu Francuzi szybko zamknęli uniwersytet w Hanoi, otwarty w 1907 roku w okresie urzędowania gubernatora Paula Beau (Roberts 2000a, s. 100–101).

Po zaniknięciu systemu mandarynatu w społeczeństwie wietnamskim główną rolę zaczęli odgrywać właściciele ziemscy oraz lichwiarze, wzrosła też liczba robotników zatrudnianych na plantacjach i w kopalniach. Poziom edukacji społeczeństwa znacznie spadł, z programów nielicznych szkół wyeliminowano wielowiekowy kulturowy dorobek Wietnamu, wprowadzając w to miejsce wiedzę o europejskiej, a głównie francuskiej historii, literaturze i sztuce. W okresie pierwszej wojny światowej zniesiono tradycyjny system egzaminacyjny, ostatnie egzaminy konfucjańskie odbyły się w 1914 roku w Tonkinie, a w 1918 roku w Annamie. Już w 1884 roku w Tonkinie, a w 1906 roku w Kochinchinie oraz Annamie zaczęto zmieniać system edukacji na trójstopniowy: wprowadzano szkoły elementarne na utrzymaniu gmin, podstawowe, kontrolowane przez starostwa oraz średnie, będące pod kuratelą prowincji. W 1917 roku gubernator generalny Albert Sarraut dokonał kolejnej reformy edukacji, m. in. eliminując pismo chińskie (Pietrasiak 2004, s. 16). Wprowadzenie zapisu języka – *quốc ngữ*, opartego na alfabecie łacińskim oraz języka francuskiego do szkół służyło głównie wynaradawianiu Wietnamczyków. Jednak upowszechnianie się tego zapisu w społeczeństwie ostatecznie zwiększyło liczbę odbiorców pisma, sprawiając, że twórczość literacka oraz naukowa stała się bardziej dostępna. Oprócz upadku edukacji nastąpił również upadek służby zdrowia (Olszewski 1991, s. 260–261). Zniesienie egzaminów i inne zmiany miały charakter powierzchowny i pozorancki, gdyż Francuzi szukali przede

wszystkim możliwości zaopatrzenia swej gospodarki w okresie wojennym oraz taniej siły roboczej, a także rekrutów do wojska. Tych werbowano na siłę, a po wojnie wróciła ich mniej niż połowa, przywożąc nowe idee rewolucyjne (Olszewski 1991, s. 281). Tuż po wojnie na 2 mln dzieci w wieku szkolnym w nauce uczestniczyło około 200 tysięcy Wietnamczyków, z których tylko niewielu kontynuowało naukę na szczeblu średnim, gdyż na przeszkodzie stały: francuski program i język, a także bardzo ograniczona ilość miejsc dla tubylców (Olszewski 1991, s. 285). Po pierwszej wojnie światowej ukształtował się system oświaty, który dotrwał do kolejnej wojny w ostatecznej trójstopniowej postaci. Najpierw obowiązywała 3-letnia szkoła elementarna z nauką w języku wietnamskim i programem opartym na kulturze francusko-wietnamskiej. Drugi szczebel składał się z 3-letniej szkoły podstawowej, szkoły podstawowej wyższego stopnia oraz szkoły średniej. Tutaj obowiązywał język francuski i nacisk w edukacji kładziono na wartości francuskie i europejskie. „W roku szkolnym 1939/1940 w szkołach wyższych podstawowych i średnich uczyło się 23,6 tys. dzieci, z czego w szkołach średnich – 507 uczniów. W sumie w całym kraju zaledwie 179 700 dzieci uczęszczało do szkoły (populacja Wietnamu wynosiła ok. 20 mln obywateli), co oznaczało, że powyżej 90% ludności nie potrafiło ani czytać, ani pisać. W roku 1918 w Hanoi otwarto uniwersytet, w którym nauka była płatna i trwała 3 lata (na wydziale medycznym – 5 lat). Oprócz tego istniały kolegia: nauczycielskie, sztuk pięknych, służby cywilnej, weterynaryjne, leśne oraz handlowe. W roku 1942 utworzono Instytut Nauk Prawnych i Społecznych” (Pietrasiak 2004, s. 17). W 1924 roku powołano do istnienia Wyższą Szkołę Indochin, ale dopiero w 1930 roku zrównano status indochińskich szkół wyższych z uczelniami europejskimi i nieco zmodyfikowano dotychczas zgalicyzowany program studiów o nowe elementy związane z kulturą Wietnamu (Olszewski 1991, s. 285).

Od połowy 1941 roku Japończycy stopniowo podporządkowali sobie Wietnam i całe Indochiny. W czasie trwania brutalnej okupacji doszło do połączenia rozdzielonych: Kochinchiny, Tonkinu i Annamu w państwo Wietnam pod rządami marionetkowego cesarza Annamu. Po klęsce Japonii Hồ Chí Minh (Nguyễn Ái Quốc, 1890–1969), dotychczasowy przywódca Viet Minhu – podziemia komunistycznego, związany wcześniej z Komunistyczną Partią Wietnamu – Việt Nam Cộng Sản Đảng, a po jej upadku z Komunistyczną Partią Indochin, która wywalczyła przed wojną dla robotników wietnamskich m. in. lepsze warunki pracy, utworzył w 1945 roku rząd w Hanoi i przyczynił się do powstania Demokratycznej Republiki Wietnamu (Roberts 2000b, s. 107).

W końcu 1946 roku rozpoczęła się wojna z Francją o utworzenie niepodległego i zjednoczonego Wietnamu. Francuzom w 1949 roku udało się

odrestaurować rząd cesarski, zgodzili się też na przyłączenie do Wietnamu Kochinchiny. Wielka Brytania i Stany Zjednoczone uznały nowy rząd cesarski, przeciwnie niż Chiny i Związek Sowiecki, które opowiedziały się za rządami Hồ Chí Minha (Roberts 2000b, s. 107). Ten komunistyczny przywódca w 1954 roku zadał ostateczny cios Francuzom w bitwie pod Địch Biên Phủ, zmuszając ich do opuszczenia całych Indochin. Podczas rokowań i układów genewskich doszło do podzielenia Wietnamu na Północny i Południowy (MacDonald 1994, s. 194–196). Po drugiej wojnie światowej Stany Zjednoczone Ameryki wyraźnie zaznaczyły swoją obecność militarną na Dalekim Wschodzie, a także w Azji Południowo-Wschodniej, również w Wietnamie Południowym. W Wietnamie Południowym szkolnictwo było początkowo słabo rozwinięte. Np. w 1962 roku około 77% mężczyzn i 90% kobiet w wieku ponad 15 lat nie potrafiło czytać i pisać (Pietrasiak 2004, s. 65). Szkolnictwo oparło się na języku angielskim i francuskim, i składało z trzech szczebli: bezpłatnych 5-letnich szkół podstawowych, płatnych 7-letnich szkół średnich oraz szkolnictwa wyższego. W drugiej połowie lat sześćdziesiątych nastąpiła widoczna poprawa, gdy Amerykanie dostarczali bezpłatnych podręczników do szkół oraz pomagali w kształceniu nauczycieli. W promowanej wówczas edukacji znalazły się treści antykomunistyczne oraz zachodnie wizje świata. Na szczeblu średnim i wyższym kształcono specjalistów wyraźnie na potrzeby wojny. Około 85% studiujących w Wietnamie Południowym wywodziło się z warstw zamożnych (Olszewski 1991, s. 432–434).

Ludowy system oświatowy i edukacja we współczesnym Wietnamie

Północnowietnamskie wojsko w 1964 roku zaatakowało amerykańskie okręty, a w kolejnym roku Amerykanie rozpoczęli ataki lotnicze na Wietnam Północny. Okrutna wojna trwała przez następne lata, a Związek Sowiecki we współpracy z Chińską Republiką Ludową pomagał w zbrojeniu się Wietnamowi Północnemu. Rządzący w USA od 1968 roku zaczęli zmieniać swoją politykę w Wietnamie, również na skutek masowych protestów antywojennych społeczeństwa amerykańskiego. Za kadencji kolejnego prezydenta USA Richarda Nixona, amerykańskie wojska lądowe opuściły Wietnam, a wraz z nimi 117 tysięcy Wietnamczyków. Jeszcze w 1972 roku miały miejsce bombardowania Wietnamu, jednak w 1973 roku w Paryżu podpisano zawieszenie broni. Wietnam Północny nie przestrzegał tego zawieszenia i kontynuował ofensywę wojskową na południu. Po ustąpieniu Nixona w 1975 roku Amerykanie zaprzestali udzielania pomocy Sajgonowi i losy wojny zostały rozstrzygnięte

(Roberts 2000c, s. 90–96). W tym samym roku pod rządami komunistów nastąpiło zjednoczenie Wietnamu. W 1979 roku doszło jeszcze do krótkiej wojny między Socjalistyczną Republiką Wietnamu a ChRL, która nie dała rozstrzygnięcia, ale zbliżyła Wietnam do ZSRR.

Począwszy od 1986 roku w Wietnamie zaczęto realizować gospodarkę rynkową i kraj zaczął szybko rozwijać się gospodarczo, włączył się również w struktury organizacji i stowarzyszeń: WTO, ASEAN i AFTA, ponadto z czasem poprawił swoje stosunki z ChRL i USA. Obecnie Wietnam jest jednym z najnowocześniejszych państw w Azji Południowo-Wschodniej (Zieliński 2010b, s. 235).

Po drugiej wojnie światowej w Wietnamie nastąpił znaczny progres w edukacji. W ciągu dekady 2,5 mln Wietnamczyków posiadało wykształcenie podstawowe, 100 tysięcy średnie, ponad 13 milionów dorosłych przestało być analfabetami. Na terenach Việt Bắc, wolnych od Francuzów, dla 1500 osób prowadzono fachowe kursy uniwersyteckie, również w zakresie pedagogiki. Już w 1950 roku miała miejsce reforma szkolna wprowadzająca 4-letnią szkołę podstawową, 3-letnie gimnazjum i 2-letnie liceum. Pięć lat później powołano do życia Hanojski Uniwersytet Państwowy, potem powstawały inne uczelnie pedagogiczne i techniczne. Od 1961 roku nauka w liceum trwała 3 lata. Grupom narodowościowym umożliwiono własny zapis języków. Rozwijało się tam zwłaszcza szkolnictwo pedagogiczne i zawodowe. W Việt Bắc powstał w 1967 roku Instytut Pedagogiczny oraz wiele szkół dla dorosłych. W miarę zajmowania terenów Wietnamu Południowego zastępowano tamtejszy model edukacji północnowietnamskim, zawierającym treści ideologii komunistycznej. ZSRR, Polska i inne kraje tzw. demokracji ludowej w dużym stopniu pomogły w wykształceniu na poziomie uniwersyteckim wykwalifikowanych kadr Wietnamczyków. Studiowali oni w tych krajach, a niektórzy pozostali w nich na stałe.

Od 1959 roku w Wietnamie Państwowy Komitet Nauk koordynuje pracę naukową i opiekuje się instytutami naukowymi reprezentującymi różne dziedziny, m.in.: filozofię, historię, prawo, ekonomię, fizykę, chemię, archeologię i oceanografię (Olszewski 1991, s. 432–434). W wietnamskim państwie komunistycznym uniknięto chińskiego scenariusza „rewolucji kulturalnej” z paleniem ksiązek, zamykaniem uniwersytetów i prześladowaniem inteligencji.

W 1979 roku rozpoczęła się kolejna reforma oświaty, która miała upowszechnić wśród społeczeństwa marksizm-leninizm, jednak w połowie lat osiemdziesiątych straciła zupełnie impet, gdy w Wietnamie wprowadzono reformy systemu społeczno-gospodarczego zwane „doi-moi”. Polityka ta kładła „więcej nacisku na rozwój gospodarczy niż na sprawy ideologiczno-polityczne, zezwolono również na tworzenie wolnego rynku oraz rozwijanie przedsiębiorczości prywatnej”

(Ta Minh Tuan 2002, s. 54). Wraz z sukcesami gospodarczymi, które uwidoczniły się na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku, nastąpiły, oceniane jako pozytywne, zmiany w oświacie, kulturze i nauce. W edukacji pojawiły się w większym stopniu treści racjonalne w miejsce ideologicznych, zaczęto otwierać szkoły prywatne i wyznaniowe, pozwalano na większą swobodę twórczą. Współcześnie próbuje się dostosować edukację do potrzeb gospodarki rynkowej.

Powszechność wykształcenia podstawowego obowiązuje w Wietnamie od 1991 roku. Prawo i obowiązek szkolny dotyczący wszystkich obywateli wprowadziła ustawa z 1998/99 roku, wzrosły też nakłady budżetowe na rozwój edukacji. Obecnie w Wietnamie funkcjonują 92 uniwersytety i 98 kolegiów, w tym uniwersytety prywatne i państwowe wyższe szkoły zawodowe (Pietrasiak 2004, s. 86–87; Pietrasiak 2005, s. 54, 58–60). Struktura współczesnego systemu oświaty w Wietnamie jest następująca: do żłobka dzieci mogą trafić w wieku 3 miesięcy i przebywać tam ponad 2 lata. Po nieobowiązkowym przedszkolu, trwającym nawet 3 lata dzieci w wieku 6 lat idą do 5-letniej szkoły podstawowej. Następnie jest szkoła średnia niższego szczebla, w której nauka trwa 4 lata. Po jej ukończeniu, w wieku 15 lat można pójść do szkoły średniej 3-letniej, szkoły zawodowej 3–4-letniej, szkoły specjalistycznej o tym samym okresie trwania nauki lub odbyć szkolenie zawodowe trwające od 6 miesięcy do 2 lat. Po ukończeniu trzech typów szkół średnich w wieku 18 lat można studiować w szkołach wyższych (uniwersytetach) od 4 do 6 lat, bądź w 3-letnich kolegiach, po których istnieje możliwość ukończenia 2-letnich studiów podyplomowych. Po szkole wyższej bądź ukończeniu kolegium wraz ze studiami podyplomowymi można kontynuować zaawansowane studia podczas 3-letnich studiów doktoranckich. System szkolny Wietnamu został przedstawiony w formie graficznej w oparciu o pracę Trần Kiêu przez M. Pietrasiak (Tran Kieu 2002, s. 135; Pietrasiak 2005, s. 63).

Wzorce myślenia i kanony zachowania Wietnamczyków

Odrębność geograficzna, historyczna i kulturowa Wietnamu, podobnie jak Chin, Japonii i Korei, sprawiła, że wykształciły się tutaj wpajane przez uczestnictwo w kulturze oraz kształcenie i wychowanie specyficzne wzory myślenia i standardy zachowania. Hajime Nakamura w swej znanej pracy naukowej dotyczącej systemów myślenia ludów Wschodu zupełnie pominął Wietnamczyków (Nakamura 2005, s. 5–10).

Trần Đức Lương, prezydent Wietnamu w latach: 1997–2006, wśród tzw. wartości azjatyckich wskazywał poszanowanie przez Wietnam tradycji kulturalnych i wartości duchowych każdego kraju oraz jego tożsamości. Wypowiedział się następująco: *Uznawanie wspólnych wartości, a jednocześnie poszano-*

wanie [każdej] kultury – to najlepsze podejście do sprawy. Szczególnie dlatego, że żyjemy w czasach dywersyfikacji, zróżnicowania kultur, tworzącego strukturę współczesnej cywilizacji (Suchar 2003, s. 194). Warto w tym miejscu wspomnieć o interesującej pracy Marty Kosmali, zestawiającej i porównującej ze sobą dwa odmienne systemy wartości, oparte na kulturze Zachodu i kulturze Azji Wschodniej, wskazującej na różnice i zbieżności między tymi wartościami (Kosmala 2004) oraz napisanej wcześniej w podobnym duchu pracy Krzysztofa Gawlikowskiego (Gawlikowski 1997).

W jednej z moich prac naukowych dotyczących Wietnamu podjąłem próbę wskazania wzorców myślenia i zachowania Wietnamczyków. Ująłem to następująco: *Początkowo myślenie w Wietnamie było konkretno-wyobrażeniowe, pozwalające przewidywać rozwój zjawisk oraz w praktyce wykorzystywać wszelkie sprzyjające elementy. Z czasem stało się bardziej pojęciowe, ale też uproszczone w tym zakresie i zaczęło zatracać swój charakter całościowy i intuicyjny, ponadto cechował je synkretyzm. Zachowanie było bardzo celowościowe, konserwatywne, ale też w miarę potrzeby pełne przedsiębiorczości oraz poświęcenia. Z czasem stało się jakby spowolnione, oparte na autorytetach, ale wciąż pełne poświęcenia i odwagi. Synkretyzm, praktycyzm, przedsiębiorczość, wytrwałość oraz umiejętność asymilowania się przy zachowaniu własnej tożsamości, a także poświęcenie przybierające różne formy zdają się dobrze charakteryzować współczesnego Wietnamczyka (Zieliński 2010b, s. 236).*

Trzeba również pamiętać o oddziaływaniach buddyzmu thiên, które także zaznaczyły się w edukacji wietnamskiej. Kanony te zbliżone są do założeń spotykanych we współczesnych nurtach pedagogiki i psychologii humanistycznej. Według nauk thiên każdy system myślowy jest jedynie wskazówką, a nie prawdą ostateczną, którą znajduje się nie w wiedzy pojęciowej, ale w życiu. Nauka trwa przez całe życie człowieka i polega głównie na obserwacji rzeczywistości w sobie i w otaczającym świecie. Nikomu, również dzieciom, nie należy narzucać swych poglądów, w tym celu nie wolno posługiwać się ani autorytetem własnym, ani groźbą, ani pieniędzmi, ani propagandą, czy nawet oświatą. W jakimś stopniu można wpłynąć na drugą osobę i pomóc jej pozbyć się fanatyzmu i ciasnoty umysłowej tylko dzięki prowadzeniu współczującego dialogu. Należy też dostrzegać cierpienia innych i przeciwdziałać im (Thich Nhat Hanh 1992, s. 69–71).

Wskazane wzory myślenia i kanony zachowania można dostrzec również w Polsce, w rodzinach wietnamskich oraz u dzieci wietnamskich i pochodzących z rodzin polsko-wietnamskich. W ich domach zaznaczają się silne więzi rodzinne i panują konserwatywne zasady hierarchii oraz zależności i podporządkowania, ale też zaangażowanie wszystkich członków rodziny w pracę dla jej pomysłu-

ności. W polskiej szkole dziecko wietnamskie jest dobrym uczniem, jest grzeczne, doskonale się uczy, zwłaszcza pamięciowo, nie ma kłopotów z dysleksją, uczestniczy w lekcjach religii katolickiej mimo wyznania buddyjskiego, ale często nie ma „własnego zdania”, nie koleguje się też z innymi uczniami po zajęciach szkolnych. (Halik 2009, s. 111–112; Zieliński 2010a, s. 186–189). Wszystkie badane dzieci z rodzin polsko-wietnamskich mieszkające w Polsce odwiedziły swoich krewnych w Wietnamie (Zieliński 2010, s. 189). Zdaje się to potwierdzać opisane w tej pracy cechy myślenia i zachowania Wietnamczyków oraz pozwala lepiej zrozumieć tę 13 co do wielkości pod względem liczby ludności nację świata.

STRESZCZENIE: Obraz edukacji w Wietnamie

Praca zawiera syntetyczny obraz edukacji w Wietnamie od czasów starożytnych po współczesne i uwzględnia najnowszą dostępną literaturę przedmiotu. Na krótko zarysowanym tle rozwoju historycznego i kulturowego kraju dokładniej zaprezentowano trzy systemy oświatowe, które wyodrębniły się w Wietnamie: feudalny, kolonialny oraz ludowy. W każdym w nich w jakimś stopniu znalazły swoje odbicie oddziaływania trzech wielkich systemów filozoficzno-religijnych Dalekiego Wschodu: konfucjanizmu, taoizmu i buddyzmu zen. Ukształtowane w ten sposób wzory myślenia i kanony zachowania Wietnamczyków można zaobserwować również współcześnie, nawet wśród rodzin i dzieci wietnamskich w Polsce oraz u dzieci z rodzin polsko-wietnamskich. Idący własną drogą transformacji ustrojowej Wietnam kładzie duży nacisk na system edukacji, zwiększając i różnicując liczbę szkół każdego szczebla oraz nakłady na oświatę. Postępująca demokratyzacja kraju czyni go coraz bardziej otwartym na wpływy kultury zachodniej, ale naraża tradycyjne wartości na dezintegrację. Wskazuje to na potrzebę ich pielęgnacji we współczesnej edukacji wietnamskiej, co zdaje się być dostrzegane przez decydentów.

SŁOWA KLUCZOWE: Wietnam, wartości edukacji, konfucjanizm, zen, taoizm.

Bibliografia

- Gawlikowski K. (1997), *Dwie cywilizacje i ich wizje człowieka: Zachód i Azja Wschodnia*, ISP PAN, Warszawa.
- Halik T. (2009), *Dzieci wietnamskie w polskiej szkole*, [w:] T. Halik, A. Kosowicz, M. Marek, *Migranci w polskim społeczeństwie*, Stowarzyszenie „Vox Humana”, Warszawa.
- Huanyin Y. (1996), *Konfucjusz*, [w:] *Myśliciele o wychowaniu*, red. C. Kupisiewicz, I. Wojnar, Polska Oficyna Wydawnicza „BGW”, Warszawa.
- Kosmala M. (2004), *Dwie cywilizacje – dwa systemy wartości – dwie wizje praw człowieka*, „Azja-Pacyfik” nr 7, s. 25–46.
- MacDonald J. (1994), *Wielkie bitwy historii*, Agencja Wydawnicza „Morex”, Warszawa.
- Nakamura H. (2005), *Systemy myślenia ludów Wschodu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Olszewski W. (1991), *Historia Wietnamu*, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich Wydawnictwo, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Pietrasiak M. (2004), „*Prawi i utalentowani ludzie są fundamentem państwa*”. *Polityka kulturalno-oświatowa Wietnamu 1945–1976*, Wydawnictwo „Ibidem”, Łódź.
- Pietrasiak M. (2005), *Reformy oświatowe w Wietnamie. Zarys uwarunkowań*, „Azja-Pacyfik” t. 8.
- Pilch T. (2004), *Nauczyciele ludzkości*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 3: M–O, red. T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.

- Roberts J.M. (2000a), *Ilustrowana historia świata. Europejskie imperia*, t. 8, „Świat Książki”, Warszawa.
- Roberts J.M. (2000b), *Ilustrowana historia świata. Nowe mocarstwa XX wieku*, t. 9, „Świat Książki”, Warszawa.
- Roberts J.M. (2000c), *Ilustrowana historia świata. Nowy porządek świata*, t. 10, „Świat Książki”, Warszawa.
- Suchar H. (2003), *Wietnamska tożsamość – wywiad z prezydentem Wietnamu Tran Duc Luongiem*, „Azja-Pacyfik” nr 6.
- Ta Minh Tuan (2002), *Polityka zagraniczna Wietnamu w okresie „odnowy” (doi-moi): źródła i ewolucja*, „Azja-Pacyfik” nr 5.
- Thich Nhat Hanh (1992), *Spokój to każdy z nas*, Pusty Obłok, Warszawa.
- Tran Kieu (2002), *Education in Vietnam: Current State and Issues*, Hanoi.
- Zieliński P. (2000), *Samorealizacja i samowychowanie w zen i metodzie Silvy*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, Częstochowa.
- Zieliński P. (2008a), *Wychowanie i systemy edukacyjne w kulturach Dalekiego Wschodu*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. VII: V-Ż, red. T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Zieliński P. (2008b), *Zen jako system wychowania*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 7: V-Ż, red. T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Zieliński P. (2008c), *Związki psychologii i pedagogiki humanistycznej z dalekowschodnimi ideałami wychowania*, [w:] *Podstawy edukacji. Epistemologia a praktyka edukacyjna*, red. A. Gofron, M. Piasecka, Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa.
- Zieliński P. (2010a), *Edukacja międzykulturowa Wietnamczyków w Polsce z uwzględnieniem dzieci z rodzin polsko-wietnamskich*, „Pedagogika XIX”, Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza, red. K. Rędziński, Częstochowa.
- Zieliński P. (2010b), *Wychowanie i systemy edukacyjne w Wietnamie na tle rozwoju historycznego i kulturowego kraju (z uwzględnieniem podmiotowości w wychowaniu)*, „Podstawy edukacji. Podmiot w dyskursie pedagogicznym”, t. 3, red. A. Gofron, B. Łukasik, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.